

NAVEROK

004-005Ji Edîtorîyê

006-011**Serdar Ay**

Kovar: Der, Derdor, Tor

012-037**Jordi Tegel Gorgas**

Wergera Ji Fransî: Nebîyê Dûro

Pêwendîya Franko-Kurdî Li Lubnan û Suriyeyê (1930-1946)
û Bandora Wê Li Ser Avabûna Nasnameya Neteweyî Ya Kurdî

038-047**Dilawer Zeraq**

Wekî Şûngeha Dij-Mêtinger;

Gor Di Çîrokên "Leylana Rastiyê" û "Li Goristaneke Amedê" De

048-069**Zana Zengenî**

Ji Nîfşê Hawarê Şa'îrekî Nepenî: Xemgîn

070-086**Firat Aydinkaya**

Wergera Ji Tirkî: Sînan Gültekin

Di Derbareyê "Nameya Ji Rewşenbîrekî Kurd Bo Mustafa Kemalî" Da

087-099**Elîf Gun**

Ji Perspektîfa Rexneya Femînîst A Wêjeyî

Lêkolînek Li Ser Çîroka Nûredîn Zaza A Bi Navê "Gulê"

100-106**Serdar Ay**

Li Ser Sansûr û Sirgûnê Bi Yağob Tilermenî Ra Hevpeyvîn

107-120**Merve Şivan**

Nêrîneke Rexneyî Li Ser Romana *Êvara Perwaneyê* Ya Bextîyar Elî

121-128**Elîf Gun**

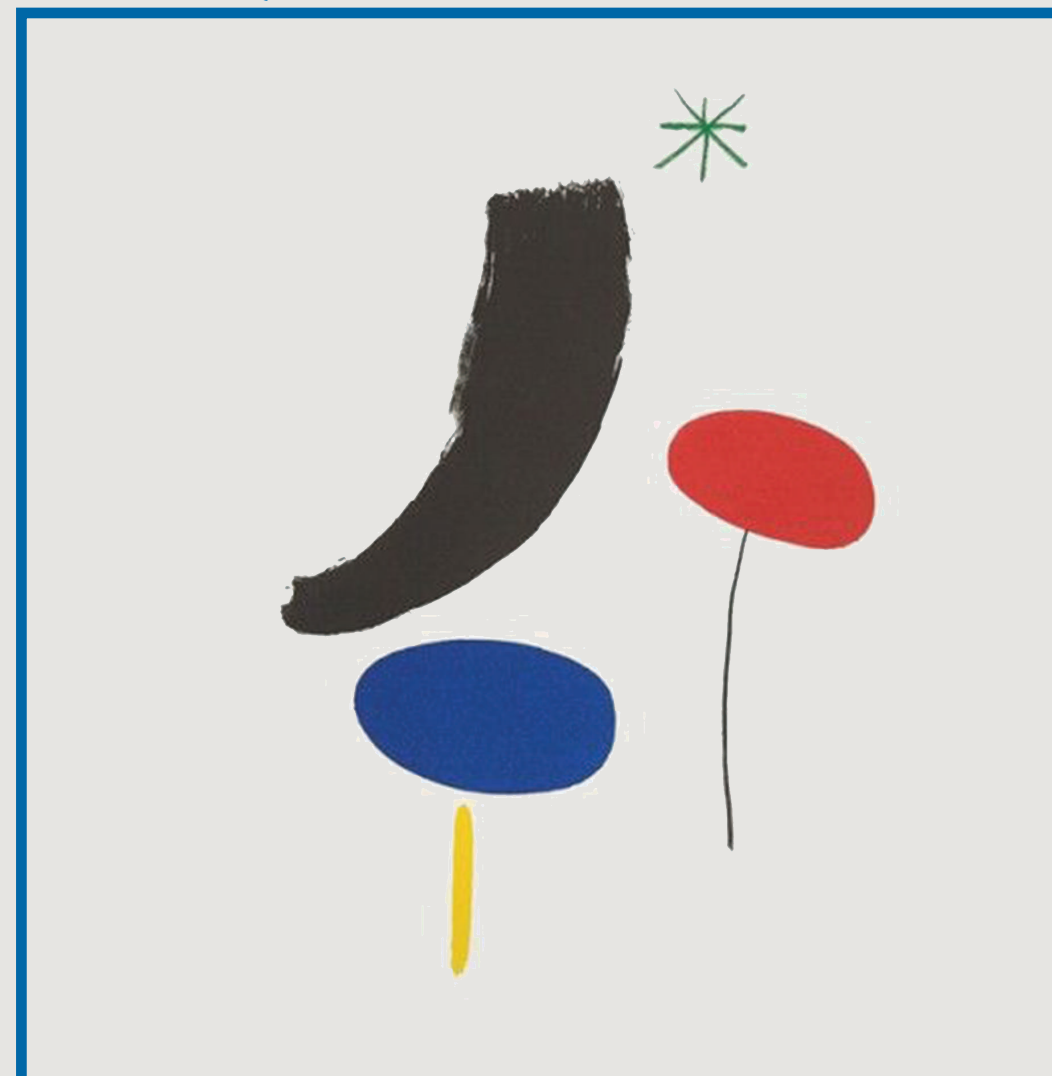
Danasîna Çend Xebatên Di Derbarê Qonaxa Hawarê Da

Wêje û Rexne

kovara lêkolîn, rexne û teoriya wêjeyê

hejmar: 12 • sal: 2021 • bihar •

Wêje û Rexne • HEJMAR: 12 • SAL: 2021

■ Kovar: Der, Derdor, **Tor Serdar Ay** ■ Pêwendîya Franko-Kurdî Li Lubnan û Suriyê (1930-1946) û Bandora Wê Li Ser Avabûna Nasnameya Netewî Ya Kurdî **Jordi Tegel Gorgas**, **Wergera Ji Fransî: Nebîyê Dûro** ■ Wekî Şûngeha Dij-Mêtinger; Gor Di Çîrokên "Leylana Rastiyê" û "Li Goristaneke Amedê" De **Dilawer Zeraq** ■ Ji Nîfşê Hawarê Şa'îrekî Nepenî: Xemgîn **Zana Zengenî** ■ Di Derbareyê "Nameya Ji Rewşenbîrekî Kurd Bo Mustafa Kemalî" Da **Firat Aydinkaya**, **Wergera Ji Tirkî: Sînan Gültekin** ■ Ji Perspektîfa Rexneya Femînîst a Wêjeyî Lêkolînek Li Ser Çîroka Nûredîn Zaza a Bi Navê "Gulê" **Elîf Gun** ■ Li Ser Sansûr û Sirgûnê Bi Yağob Tilermenî Ra Hevpeyvîn **Serdar Ay** ■ Nêrîneke Rexneyî Li Ser Romana *Êvara Perwaneyê* Ya Bextîyar Elî **Merve Şivan** ■ Danasîna Çend Xebatên Di Derbarê Qonaxa Hawarê Da **Elîf Gun** ■

f WEJEREXNE
t WEJEUREXNE
s WEJEUREXNE

HEJMAR: 12 • SAL: 2021
• BIHAR •

Wêje û Rexne

KOVARA LÊKOLÎN, REXNE Û TEORÎYA WÊJEYÊ

WÊNEYÊ BERGÊ

Joan Miró, "Parler seul" (Bi tenê peyîvîn)

WÊJE Û REXNE

Kovara Şeş Mehane ya Lêkolîn, Rexne û Teorîya Wêjeyê

Weşana Demane (Du-demsalî)

Hejmar: 12 • Sal: 2021 • Bihar •

■
ISSN: 2148-2500

■
XWEDÎYÊ KOVARÊ: Mirza Basım Yayın

■
EDÎTOR: Davut Yeşilmen, Ömer Delikaya, Serdar Ay

■
LIJNEYA WEŞANÊ: Davut Yeşilmen, Serdar Ay, Ömer Delikaya,
Nurgül Ay, Sinan Gültekin, Nebîyê Dûro û Sîbel Er

■
RASTKIRIN: (Kurmancî û Zazakî): Nebîyê Dûro, Sîbel Er

■
ŞÊWIRMENDÊ HUNERÊ: Ömer Delikaya

■
KARÊN ABORÎ-TEKNÎKÎ: Bawer Berşev

■
BELAVKER: <https://www.pirtukakurdi.com>

■
BERGSAZÎ: GRAFÎKURD

RÛPELSAZÎ: Ridwan Xelîl | ridwanxelil@gmail.com

■
TÊBINÎ: Mafê çapkirina nivîsaran, tenê di destê lijneya weşanê de ye. Lê nivîskar ji naveroka nivîsarên xwe berpîrsîyar in. Herweha nivîsên ku ji kovarê re têne şandin, neyêne weşandin ji li nivîskar nayêne vegerandin û bi şertê ku çavkanî bê nîşandan, jêgirtina ji kovarê serbest e.

■
ÇAPXANE: EĞİTEN MATBAACILIK, Sertifika No: 47083,
zübeyde Hanım Mh. Süzgün Sk. No: 7, Altındağ/Ankara

■
NAVNÎŞAN: Kooperatifler Mah. Cahit Sıtkı Tarancı Sok.
Kapitol Apt. No:1 0FİS/Yenişehir/Diyarbakır

■
☎+90 412 223 6171

📘wejerexne

📧wejeurexne

✉wejeurexne@gmail.com

🐦wejeurexne

📷kovarawejeurexne

NAVEROK

- 004-005 **Ji Edîtorîyê**
- 006-011 **Serdar Ay**
Kovar: Der, Derdor, Tor
- 012-037 **Jordi Tegel Gorgas**
Wergera Ji Fransî: Nebîyê Dûro
Pêwendîya Franko-Kurdî Li Lubnan û Suriyeyê (1930-1946)
û Bandora Wê Li Ser Avabûna Nasnameya Neteweyî Ya Kurdî
- 038-047 **Dilawer Zeraq**
Wekî Şûngeha Dij-Mêtinger;
Gor Di Çîrokên "*Leylana Rastiyê*" û "*Li Goristaneke Amedê*" De
- 048-069 **Zana Zengenî**
Ji Nîfşê *Hawarê Şa'î* rekî Nepenî: Xemgîn
- 070-086 **Firat Aydinkaya**
Wergera Ji Tirkî: Sinan Gültekin
Di Derbareyê "Nameya Ji Rewşenbîrekî Kurd Bo Mustafa Kemalî" Da
- 087-099 **Elîf Gun**
Ji Perspektîfa Rexneya Femînîst A Wêjeyî
Lêkolînek Li Ser Çîroka Nûredîn Zaza A Bi Navê "Gulê"
- 100-106 **Serdar Ay**
Li Ser Sansûr û Sirgûnê Bi Yaqob Tilermenî Ra Hevpeyvîn
- 107-120 **Merve Şivan**
Nêrîneke Rexneyî Li Ser Romana *Êvara Perwaneyê* Ya Bextîyar Elî
- 121-128 **Elîf Gun**
Danasîna Çend Xebatên Di Derbarê Qonaxa Hawarê Da

JI EDÎTORÎYÊ

Xwendevanên wêje û rexneyê,

Em keyfxweş û bi coş in ku hejmara nû ya kovarê li ber destê we ye.

Wêje û Rexneyê di vê hejmarê da dosyeyeke li ser qonaxa Hawarê daye ber xwe. Nivîsa Serdar Ay li ser kovar û kovargerîyê disekine wek objeyeke lêkolînê. Ji ber ku *Hawar* berî her tiştî kovarek e û dîroka wêjeya kurdî tijî kovar e û bi wan e, nivîsa wî hewl dide ku girîngîya ji qama xwe mezintir a kovar û kovargerîyê, bo qada kurdî, bikirpîne. Lêkolînerê katalan Jordi Tejel Gorgas bala me dikişîne ser pêwendîya franko-kurdî ku girîngîyeye wê ya mezin heye bo hebûna *Hawarê* û asoya wê ya netewî. Nivîsa wî, ku ji hêla Nebîyê Dûro ve ji fransî hatîye wergerandin, alîkarîya wê yekê dike ji bo nasîna baştir ya *Hawarê*, pêşevanên wê û derdora wê di peywenda Sûrîya di bin desthilata mandaya fransî da. Nivîsa Dilawer Zeraq, "Gor"ê wek şûngeheke dij-mêtinger destnîşan dike di derdora du çîrokên ku di *Hawarê* da weşîyane. Zana Zengînî, bi nivîsa xwe ya balkêş ra, berê me dide ser nivîskarekî *Hawarê*, Xemgîn, ku heta niha nehatiye naskirin bi vê kovarê ra. Nivîsa Firat Aydinkaya, ku ji hêla Sînan Gültekin ve ji tirkî hatiye wergerandin, li ser nameya Celadet Bedirxanî diraweste ku bo Mustafa Kemalî hatibû nivîsandin. Me xwest em vê nivîsa girîng ji bo xwendevanên me yê ku bi tirkî nizanin ra wergerînin; divê bi taybetî em hesabê xwendevanên Rojava jî bikin êdî. Elîf Gun, di ser nêrîna rexneya femînîst a wêjeyî ra, çîroka Gulê a Nûredîn Zaza vediçirre. Dîsa, ew, bi nivîseke din ra, çend xebatên di derbarê qonaxa Hawarê da weşîyayî bi me dida nasîn. Bo ku em balê bikişînine ser pêla dawî ya sansûra li ser qada kurdî ya li Tirkîyeyê, û bandor û rengvedanên wê li ser nivîskarên kurdî, me hevpeyvînek bi Yaqob Tilermenî ra çêkir li ser sansûr û sirgûnê. Herweha, li derveyî dosyeyê, nivîsa Merve Şivan jî cih girtîye di vê hejmarê da ku bi nêrîneke rexneyî, me dadixe nava kûrayîya romana *Êvara Perwaneyê* ya Bextîyar Elî.

Heta hejmareke din, bimînin di nav wêje û rexneyê da.

JI NIFŞÊ HAWARÊ ŞA 'IREKÎ NEPENÎ: XEMGÎN

Kurte

Xemgîn di sala 1919an da li Tizyana Mêrdînê hatiye dinê, navê wî yê eslî Nezir Aydın e. Bi mexlesa Xemgîn û bi şeweya edebiyata klasîk, gelek helbest nivîsîne. Gava diçe Iraq û Sûrîyeyê; li Binxetê bi nifşê ekola *Hawarê* ra hevnas dibe û dikeve civata kesên weke Cegerxwîn, her du birayên Bedirxan, Nûreddîn Zaza, Osman Sebrî, Qedrîcan û gelek kesên din.

Em ê di vê xebatê da li ser vî nivîskarê kovara *Hawarê* rawestin ku heta niha ne zêde navê wî hatiye bihîstin û ne jî bi *Hawarê* ra hatiye naskirin. Em ê bêtir li ser têkilîya wî ya bi *Hawarê* ra û manzûmeyeye wî rawestin ya ku di *Hawarê* da hatiye weşandin. Navê vê menzûmeyê “*Welatê Tirîvirîyan*” e, bi şiklê mesnewîyê hatiye nivîsîn û jî 43 malikan pêk tê. Lê belê ev menzûmeyaya hanê li ser navê Osman Sebrî hatiye qeydkirin û em ê jî hewl bidin sedemên vê yekê li gorî atmosfera wê heyamê analîz bikin û li ber çavan ronî bikin.

Di vê xebatê da, me berawirdeke biçûk kir li ser helbestên tesdîqkirî yên Mela Nezir ku di diwançeyaya bi navê “*Yekîtî*”yê da ne û hin berhemên ku bi zelalî nayê zanîn bê ka yê kê ne. Me li uslûba berhemên wî nihêrî û me li terzê temaşe kir da ku em bikaribin hin analîzan ji bo nezîreya li ser *Şêxê Sen'anî* ya Feqîyê Teyran bikin.

Bi vê xebatê dê berhem û cîhê berhemên Mela Nezir di edebiyata kurdî da zelaltir bibe û herweha wê xumama ku li ser nivîs û nivîskarên heyamê ye hinekî din jî rabe û dê derfetên baştir bide lêkoleran ku bikaribin analîzên baştir li ser wê berhem û heyamê bikin.

¹ Xwendekarê Lîsansa Bilind a Zanîngeha Mardîn Artûklûyê, Enstîtuya Zimanên Zindî, Şaxa Makedzanista Ziman û Çanda Kurdî. (m. zana47@gmail.com).

Ji ber ku hin berhemên wî û taybetmendiyên wî hene ku nayên zanîn, divê em bi kurtasî behsa wan jî bikin û herçî analîz û teferrûatên din in em ê wan ji mijara gotareke din ra bihêlin.

Peyvên Sereke: Mela Nezîr, *Hawar*, Xemgîn, Osman Sebrî, Welatê Tirîvirîyan, Şêxê Sen'anî, nezîre, dîwançe.

1. DESTPÊK

1. 1 *Rewşa Heyamê û Kovara Hawarê*

Li Sûrîyeya ku nifûsa Kurdan lê zêde bû, ji ber hin hedîseyên di sedsala 20an da her ku çû hejmara Kurdên li wir bicî bûbûn zêdetir bû. Bi taybetî li bakurê Sûrîyeyê (Rojavayê welêt), li cîhên kurdnişîn; li bajarên weke Qamişlo, Kobanî, Serêkanîyê, Dirbêsîyê û Amûdê bi minasebeta mervanîyê; di navbera Kurdên Serxet û Binxetê da têkilîyên xurt hebûn. Hin malbat û eşîrên Kurdan jî ji ber şer, pevçûn û dijminatîya di navbera eşîran da hatibûn li Sûrîyeyê bi cî bûbûn. Lê bi taybetî jî piştî serhildanên têkçûyî; kadroyeke xwende û rewşenbîr ji kurdên Serxetê derbasî Binxetê bûn û li wê derê bi cî bûn. Piştî van bûyer û geşedanan li Sûrîyeyê rewşa Kurdan hinekî guherî û fikrên nû yên mîna neteweperwerîyê li ba wan peyda bû û xurttir bû.

“Li Sûrîyeyê ramana neteweperwerîya kurdî bi bûyerên herêmî ve têkildar derkete holê. Piştî têkçûna serhildana Şêx Seîd (1925) a li Bakurê Kurdistanê, hikûmeta Enqereyê eşîrên kurdan ber bi rojavayê Tirkîyeyê ve sirgun kirin da ku bajarên kurdan ji wan ‘hêmanên xeternak’ xilas bikin. Di heman demê da endamên komeleyên kurdan ên Stenbolê ji tirsê cezayê bidardakirinê yan jî zîndankirinê û ji ber zordariya desthilatîya nû ya tirkan derketin sirgunê. Hinekan ji wan berê xwe dan Iraqê, yên din jî di bin parêzvanîya Fransayê da çûne rojhilatê Behra Spî.”²

Fransayê di sala 1920an da Sûrîye dagir kiribû. Ji ber ku Sûrîye di bin manda û desthilatîya Fransayê da bû; piraniya firar, nefî, sîyasetmedar û rewşenbîrên ku ji dewleta Osmanî revîyan, berê xwe dan Sûrîyeyê. Herweha di destpêka avakirina Komara Tirkîyeyê da jî dîsa li nav welêt bûyerên nexweş qewimîn û gelek rewşenbîrên kurd û serhildêrên Serhildana Şêx Seîd (1925) û Agirîyê (1926-1930) jî berê xwe dan derveyî welêt û Binxetê. Ev firariyên sîyasî û rewşenbîr li wê derê ketin nav xebatên çandî û rêxistinên fikrî û sîyasî yên weke **Xoybûnê** (1927) ava kirin.

2 Ronayî Onen, “*Ziman û Netewesazî Lêhûrbûnek li Ser Kovara Hawarê*”, (Wergera ji Îngilîzî: Şehmuz Kurt), Weşanên Peywend, Stenbol 2018. r. 99.

Îbrahîm Seydo Aydoğan ji bo avakirina vê rêxistinê weha dibêje; “Di dawîya salên bîstî de, kurdên ku xwe bi vir de û wê de gihandin bin xetê, li wir rêxistineke niştimanperwer a bi navê *Xoybûn* ava kir ku mirov dikare wekî dewama komeleya “Hêvî”yê jî binirxîne. Endamên Xoybûnê yên avakir dîsa ji tevgera kurdan ya Stenbolî dihat û Celadet Bedirxan bi xwe yek ji pêşengên vê tevgerê bû. Rêxistina Xoybûnê dê piştgirîya xwe bida *Serhildana Agirî...*”³

Konê Reş jî di derbarê hin endamên *Xoybûnê* da hin navan dide; “Mîr Celadet Bedirxan, Haco Axa û her sê kurên xwe yên mezin Hesên Axa û Cemîl û Çeçan, Mustafa Beg û Bozan Beg Şahîn serokên hoza Berzan, kurên Cemîl Paşa Dîyarbekirî Ekrem û Qedrî û Qasim, Qedrî Can, Hemze Begê Miksî, Memdûh Selîm Beg Wanlî, Dr. Ehmed Nafiz Beg Zaza û birayê wî Dr. Nûredîn Zaza û gelekên din ji endamên komela Xwêbûnê.”⁴

Faysal Dağlı balê dikişîne ser projeyên nû yên rewşenbîrî û di derbarê vê heyamê da weha dibêje; “Di destpêka salên 1930an da li Kurdistanê serhildanên netewî hatibûn tefandin. Li çar aliyê Kurdistanê aramîyê konê dagirtibû. Kurdan hêrs û hesreta xwe ji bo serhildaneke din tûj dikirin. Ronakbîrên ku piştî serhildanên nîvçemayî li sirgûnê gihîştibûn hevûdû, berê xwe dabûn karên rewşenbîrî û projeyên çandî. Celadet Bedirxan piştî şikestina serhildana Araratê û lewazbûn û nakokîyên navxweyî yên Rêxistina Xoybûnê jî bo hêvîyêke nû bide kurdan, berê xwe da karên ku heta hingê di bin sîya sîyasetê da mabûn. Li gor wî dema sîyaset xetimî, rewşenbîr û serekên kurdan divêyabû jî bo parastin û pêşxistina nîrxên netewî hewl bidana. Bi vî awayî Celadet derxistina govarekî çandî/netewî dabû berxwe...”⁵

Gelek sîyasetmedar, serhildêr û rewşenbîrên ku ji Serxetê û ji Stenbolê berê xwe dabûn Sûrîyeyê, li dora *Xoybûnê* civîyan û gelek ji wan jî li dora Bedirxanîyan hatin ba hev; dest bi xebatên zimên, çand û hunerî kirin û xebatên rewşenbîrî derxistin holê. Ji aliyê çand û zimên ve di nav van xebatên bi qîmet da jî Kovara *Hawarê* pêşengî dikir. Di 15ê Gulana sala 1932yan da komeke rewşenbîrên Kurd bi pêşengîya Mîr CeladetElî Bedirxan (1893-1951) ve li Şama Sûrîyeyê dest bi weşandina kovara bi navê *Hawarê* kirin.

“Di navbera salên 1932 û 1946an de Celadet Bedirxan digel birayê xwe Kamiran Bedirxan du kovar weşandin: *Hawar* / 1932-1943 û *Roja Nû* / 1943-1946, her yekê jî pêvekek bi kurdî hebû: *Ronahî* / 1942-1945 pêveka *Hawarê* bû û *Stêr* / 1943-1946 jî ya *Roja Nû* bû.”⁶

3 Îbrahîm Seydo Aydoğan, “Celadet Bedirxan, çavkaniyên *Hawarê* û kurdayetîya nû”, Kovara Zend (Havîn 2009), Weşanên Enstîtuya Kurdî ya Stenbolê, Stenbol 2009, r. 44.

4 Konê Reş, Osman Sebrî, <http://amouda.com/osman-sebri.htm>

5 Dağlı, Faysal, *Hawar* a Mîr Celadet, <http://www.basnews.com/index.php/kr/opinion/275902>

6 Ronayî Onen, r. 93.

Ev kovar bi piranî bi mebesta pêşxistina ziman, çand û edebîyata Kurdî dihatin amadekirin. Bi tevahî 57 hejmarên *Hawarê* derketin û keda gelek pêşeng, nivîskar û rewşenbîrên Kurd di vê xebatê da hebû. Hejmara ewil di 15ê gulana 1932yan da hat çapkirin û ya dawîn jî di 15ê tebaxa 1943yan da derket. Kovar di serî da mehê du caran, ango 15 rojan carekê derdiket, lê paşê ev berdewamî pêk nehat û dem û rojên di navbera hejmaran da dirêjtir bû. 23 hejmarên ewil hem bi tîpên Latîni hem jî bi yên Erebi hatine çapkirin, lê hejmarên paşê tenê bi elîfbêya latîni hatine çapkirin. Di kovarê da bi zara-vayên zimanê kurdî; kurmancî, soranî û zazakî nivîs hatine amadekirin. Lê belê di kovarê da nivîseke tenê bi zazakî ango dimilî ye û ew jî ji aliyê Celadet ve hatîye nivîsîn. Nivîsên bi soranî jî di hejmarên serî da giraniya wan xuya dike, lê belê her ku çûye di kovarê da kêmbûne û para mezin ji kurmancî ra maye. Herweha zimanê erebî jî di du hejmaran da xuya dibe û zimanê frensî jî di kovarê da têra xwe cî girtîye.

Ronayî Onen di derbarê endamên Xoybûnê da weha ji Jordî Tejel neql dike; “Di Xoybûnê de komeke rewşenbîr, serdarên berê, axa, şêx û serokeşî-ran kom bûn da ku ji bo li hember rejîma Kemalîst derkeve rêxistineke nû, hevpar û neteweperwer ava bikin.”⁷

Îsmet Şerîf Vanli ji bo nêrîna fransîyan a ji bo kurdên Sûrîyeyê dibêje: “Frensîyan di nava kurdên Sûrîyeyê da rê nedidan tu çalakîyên sîyasî yan jî artêşî yên li hemberî Tirkîyeyê, bi taybetî jî di nava Kurdên ku ji Bakurê Kurdistanê koç kirine.”⁸

Aydogan jî derbarê şert û mercên dema *Hawarê* da dibêje; “Nebûna sîyaseteke eşkere ya di dema *Hawarê* de nirxandinekê jî pêwîst dike. *Hawar* li Sûrîyeyê dihat çapkirin û Sûrîye jî wê demê di destên Fransîyan de bû. Fransîyan nedixwest ku pêwendîyên wan bi Tirkîyeyê re xerab bibe û ji ber wê jî yek ji şertên çapkirina *Hawarê* ew bû ku sîyaset tê de nehata kirin.”⁹

Aydogan ji Nûreddîn Zaza neql dike ku yek ji sedemên girtina *Hawarê* ew bû ku kurdan, li Sûrîyeyê dest bi sîyasetê kiribûn û gava ku kurd zêde derdiketin pêş jî fransîyan komele û sazîyên wan digirtin û heta çûyîna Celadet a herêmên Kurdnîşîn jî hatibû qedexekirin.

Em dibînin ku serbestîyên berfireh ji bo kurdan tune ne û ji aliyê serdestên heyamê ve jî zext, zordarî û fişar li ser wan hatîye meşandin. Herweha ji bo li Sûrîyeyê astengî û pirsgirêkên mezin dernekevîne pêşîya wan, em dibînin ku

7 Heman berhem, r. 101.

8 Heman berhem, r. 100.

9 Aydoğan, r. 47.

di hejmara yekem a kovara *Hawarê* da bi mebesta hin daxuyanîyên di rengê tevdiran da jî hatine belavkirin. Qismekî nivîsa ku di hejmara ewil da hatîye belavkirin weha ye:

*“Me ev kovara hanê, Hawar, bi taybetî ji bo armancên edebî û zanistî ava kiriye. Ew ê valahîyeke mezin a neteweya kurd tîjî bike. Ew bi tu awayî tevî siyasetê nabe. Ew ê tenê li ser mijarên têkildarî kurdan û kesên biyanî bisekine, yên ku dixwazin bi ziman û neteweyên rojhilatî bibin nasyar.”*¹⁰

Bi destguhertina desthilatdarîya li Sûrîyeyê ji bo kurdan jî rewşeke xirab derket holê û bû sedema girtina destgehên kurdan. “Di sala 1946-1947ê de, piştî ku Fransî ji Sûrîyeyê derketin û hikûmet bû erebî, ew karê rewşenbîrî li ber Kurdan qedexe bû û (*Hawar*) û (*Ronahî*) hatin girtin.”¹¹

Di kar û barên amadekirin û derxistina vê kovarê da gelek rewşenbîran kedên mezin dabûn û bi saya vê kovarê bi dehan nivîskar perwerde bûn.” Di serî da, ji bo hejmara yekem tenê birayê wî Kamiran û helbestkarê navdar Qedrîcan alîkarîya Celadet Bedirxan dikir... Di hejmara duyem de Osman Sebrî tevî wan dibe. Wî bi domdarî di *Hawarê* de nivîsîye û wek nivîskar tevarî daye kovarê... Ji hejmara çaran û pêve mirov dibîne ku gelek nivîskarên din jî tevî malbata *Hawarê* dibin û Cegerxwîn yek ji nivîskarên sereke ye. Ew jî kedkarekî mezin yê *Hawarê* ye. Cegerxwîn perwerdeya medreseyê dîtîye û di sala 1928an de bûye mela.”¹²

Paşê Nûredîn Zaza (Ûsiv) jî di serdema duyem da tevî komê dibe. Ji bilî Kamiran ji malbata Bedirxan, Rewşen Bedirxan jî tekane nivîskara jin a *Hawarê* bû, digel ku hin xwendevanên *Hawarê* hin name ji kovarê ra şandibin jî, ew weke nivîskar nayên hesabandin.

Gelek kesan di amadekirin û çapkirina kovara *Hawarê* da ked dane û xebitîne. Herweha *Hawar* û kovarên wê demê jî gelek nivîskar perwerde kirine û ji gelek kesan ra jî bûye derfet ku nivîsên xwe tê da biweşînin. Yek ji wan kesan jî Mela Nezîr bû ku di *Hawarê* da helbesteke wî hatîye weşandin (li gorî ku ew dibêje), lê belê ev yek heta niha nehatîye zanîn û Mela Nezîr (Xemgîn) jî zêde nehatîye naskirin.

10 Onen, r. 108 [*Hawar*, Hejmar 1, r. 7. (Çapa Nûdemê, r. 29)].

11 Konê Reş, Osman Sebrî, <http://amouda.com/osman-sebri.htm>

12 Onen, r. 111-113.

2. JIYAN Û BERHEMÊN XEMGÎN

2. 1. *Jîyana Xemgîn (Mela Nezîr: 1919-2014)*

Mela Nezîr di sala 1919an da li gundê Tizyana¹³ (*Elmabahçe*) Mêrdînê hatîye dinê. Navê wî yê eslî Nezîr Aydın e û ji ber ku melatî jî kirîye weke Mela Nezîr jî hatîye naskirin. Navê bavê wî Mela Evdirrehman û yê dêya wî jî Henîfe ye û ji eşîra Surgucîyan e. Mela Nezîr li gelek bajar û di gelek medreseyan da li ber destê gelek seyda û melayan xwendîye. Piştî xwendina li medreseyan, îcazeta xwe ya ilmî ji Mela Hesenê Tawîkî¹⁴ (1888-1963)¹⁵ wergirtîye û pişt ra bi qîza seydayê xwe Mela Hesen ra zewaca xwe ya ewil kirîye. (Binêrin wêneyê Mela Nezîr: Pêvek-I).

Mela Nezîr li gelek gund û bajarokan melatî kirîye. Sê-çar salan li gundê Qetaro melatî kirîye, paşê ji bo demeke kurt dîsa vegeyîyaye gundê Tawîkê (li Dêrika Mêrdînê) û li cem mala Mela Hesenê Tawîkî maye. Piştê bûye melayê gundê Bektaşîyê û derdora 20 salan li wir maye.

Di pirtûka wî da ya bi navê **Yekîtî**, di derbarê jîyana wî da zêde agahî tune, lê belê Hesen Cemil Şakar di pêşgotina vê pirtûkê da ji bo Xemgîn weha dibêje: “Seyda ji ilmê Cegerxwîn, Ehmedê Xanî, Melayê Cizîrî, Feqîyê Teyran, Şêx Sadî Şîrazî, Batî, Mele Hesenê Ta’wîkî û gelek mezinên Kurdan sûd wergirtîye. Seyda alimekî mezin e û bi çar zimanan dizane (Kurdî, Tirkî, Erebî û Farişî). Ilmê wî yên olî û siyasî rast û têr in. Seyda mirovekî sosyal-demokrat e, her daîm ji ber neteweperestîya xwe ji alîyê dewlet û hikûmetan ve hatîye sûcdarkirin”¹⁶

Ji ber ku partîya PDK-Tyê bi awayekî derqanûnî hatîye avakirin, di 19ê Rêbendana 1968an da ji alîyê *Mît’ê* (*Teşkilata Saloxgerîya Netewî*) ve operasyonê hatîye kirin,¹⁷ gelek sîyasetmedar hatine binçavkirin û di nav kesên binçavkirî da Nezîr Aydın jî hebûye. Di sala 1968an da ji ber doza PDK-Tirkîyeyê tê girtin û 9 mehan li bajarê Antalyayê di hebsê da dimîne. Paşê li gundê Emrûdê (li Qosera Mêrdînê) 3 salan dimîne, dema li Emrûdê dixebite hevîna wî ya ewil diçe ber rehma Xwedê. Piştê di sala 1975an da dîsa dizewice û piştî

13 Gundê Tizyan berê bi ser Stewra navçeya Mêrdînê ve bû, lê niha ev gund bi ser Artukluya Mêrdînê ve girêdayî ye.

14 Tawîk=Tehewîk (Bucak) gundekî Dêrika Mêrdînê ye.

15 Derbarê Mela Hesenê Tawîkî da agahiyên zêdetir, binêrin; <http://www.derikdernek.com/derik-unluleri/>

16 Xemgîn (Nezir Aydın), “Yekîtî”, weşanxaneya Zîbeqê, Stenbol, 2012, r. 7.

17 Ruşen Arslan, Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi Davası, Kürt Tarihi Dergisi (Sayı 37), İstanbul 2019, s. 7.

ku dizewice, diçe Gundikê Hecî Elî yê bi ser Qoserê ve û li wira jî heft salan melatîyê dike. Piştî vî gundî, dev ji melatîyê berdide û li navenda Qosera navçeya Mêrdînê bi cîh dibe. Di sala 1991an da mala xwe bar dike û diçe Stenbolê, du salan jî li wir dimîne û dîsa vedigere Qoserê. Mela Nezîr demekê di jîyana xwe da bi nexweşîya pençêşêrê ketîye, lê belê ji ber enfeksiyonê di 5ê avrêla 2014an da ji vê dinyayê koç dike û diçe ber rehma Xwedê. Ji zewaca wî ya ewil keçek û lawekî wî dimînin û ji zewaca wî ya duyem jî şeş keç û du lawên wî çêdibin.

2. 2. Berhemên Xemgîn

Heta niha tiştê ku me tesbît kiriye sê berhemên Xemgîn (Mela Nezîr) hene, tevî ku li ser hin berhemên wî bi eşkereyî navê wî tune be û hin ji wan jî cîhê nîqaşê be. Her çiqas Mela Nezîr di vê dewra dawî da jîyabe jî, dîsa ji tesîra helbestkarên heyama mîrektîyan ên weke Melayê Cizîrî, Ehmedê Xanî û Feqîyê Teyran xilas nebûye û van şaîran tesîreke mezin lê kirine û vê yekê rengê xwe daye berhemên wî jî. Hemû berhemên wî di bin tesîr û kevneşopîya edebîyata klasîk da hatine nivîsîn. Kesên ku tesîr li Mela Nezîr kirine bi tenê ne helbestkarên heyama mîrektîyan in, herweha helbestkarên piştî heyama mîrektîyan yên weke Şêx Abdurrehmanê Aqtepî, Seydayê Tîrêj û Cegerxwîn jî ji alîyê fikirî û edebî ve tesîreke mezin li Xemgînî kirine. Bi taybetî jî di mijarên weke azadî, neteweperwerî û hezkirina welêt da ev tesîr bi eşkereyî xuya dibe.

2. 2. 1. “Welatê Tirîvirîyan” (Menzûme):

Ev menzûme bi şiklê mesnewîyê, bi sernavê “*Welatê Tirîvirîyan*” û bi 43 beytan ve hatîye nivîsîn. Di hejmara 28an a kovara *Hawarê* da hatîye weşandin. Ev hejmara 28an jî li gorî tarîxa ku li ser e; di 15ê gulana 1941ê da li Şamê çap bûye (Binêrin, Pêvek-III). Xemgîn di Dîwançeya xwe da cî nedaye vê menzûmeyê.

2. 2. 2. “Yekîtî” (Dîwançe):

Mela Nezîr bi mexlesa Xemgîn û bi terza klasîk dîwançeyek nivîsîye ku ji 31 helbestan pêk tê. Ev dîwançeya wî ya bi navê “*Yekîtî*” yê bi elîfbêya latînî di zivistana 2012an da ji nav weşanên Zîbeqê derketîye. Di destên me da destxeta wê heye ya bi elîfbêya Erebi/Aramî ku bi destnivîsa mielîf ve hatîye nivîsîn û nimûneyên ku me nîşan dane ji vê destxetê hatine wergirtin, lewra di xebata çapkirî da hin qusûr hebûn.

2. 2. 3. “Şêxê Sen ‘aniya” (Nezîre):

Berhemeke bi navê “Şêxê Sen ‘anîya” ya Feqîyê Teyran heye ku mijara wê çîroka evîna sofiyekî bi navê Şêxê Sen ‘anîye. Mele Nezîr jî li ser 363 malikên vê berhema Feqîyê Teyran bi mexlesa Xemgîn 338 malik lê zêde kirine û bi giştî berhem derketîye 701 malikî; yanî berhem weke nezîreyê hatiye nivîsîn. Çapa yekem a vê berhemê¹⁸ pêşî di sala 2003yan da li Wienê (Vîyana-Awusturya) derketîye û çapa duyem jî di meha Îlona sala 2019an da dîsa bi amadekerîya Celîlê Celîl ve ji nav weşanxaneyê Wardozê bi navê “Şêxê Sen ‘anîyan” derdikeve û tê da nezîreya Xemgînê jî heye.

3. NIRXANDINEK LI SER AÎDÎYETA BERHEMAN

3. 1. Mexlesa Mela Nezîr

Helbestkarên ku terza helbesta klasîk nas kirine û kevneşopîya edebîyata klasîk dişopînin ji xwe ra ji bo înzeyê hin nasnavan bi kar tînin. Ji ber ku Mela Nezîr jî di medreseyan da perwerde bûye û ji kanîyên wê derdorê av vexwarîye; wî jî bi terzê edebîyata klasîk helbest honandîye û mexles (textellus) bi kar anîye. Heta niha li gorî tesbîta me Mela Nezîr di berhemên xwe yê nivîskî da ji bilî du cîhan bi tenê mexlesek bi kar anîye, ew mexles jî “**Xemgîn**”e. Di dîwançeya wî de, bi tenê di cîhekî da ligel mexlesa Xemgîn navê **Tizyanî** jî derbas dibe û herweha şaîr dîsa di helbestekê da jî ji dêvla mexlesa Xemgîn navê xwe yê eslî **Nezîr** jî bi kar anîye. Mela Nezîr hem di dîwançeya xwe ya bi navê “**Yekîtî**”yê da hem jî di nezîreya ku li ser “**Şêxê Sen ‘anî**” ya Feqîyê Teyran nivîsiye, ev mexlesa “Xemgîn” bi kar anîye. Mela Nezîr di dîwançeyê da ji bilî du cîhan, di helbesên xwe yê din da mexlesa Xemgîn bi kar anîye. Ger em van her du navên dinê ku bi tenê her yek xwedî nimûneyekê ne, weke mexles bihesibînin; bi tevahî dibe sê mexlesên Mela Nezîr. Mînakên ji bo mexlesan ên ji dîwançe û ji nezîreya li ser “Şêxê Sen ‘anî” weha ne:

*“Nehin qet tu çare ev e rê ev e
De Xemgîn bide ser bi yarê xwe ve”¹⁹*

*“Namê Xemgîn bit mubarek bo te Tizyanî ji lew
Dil esîrê serxwebûn e û girîftarê xeman”²⁰*

18 Di vê çapê da helbest bi şiklê malikan hatine nivîsîn, binêrin; Teyran, Feqîyê, “Şêxê Se’anîya” (Amd. Celîlê Celîl), Weşanxaneyê Înstîtûta Kurdzanîyê, Wien 2003.

19 Xemgîn, “Yekîtî”, Nusxeya fotokopî, Pirtûkxaneyê taybet a Zana Zengenî, r. 8. Herweha binêrin; Xemgîn, “Yekîtî”, weşanxaneyê Zibeqê, Stenbol 2012, r. 16.

20 Xemgîn, “Yekîtî”, Nusxeya fotokopî, Pirtûkxaneyê taybet a Zana Zengenî, r. 20. Herweha binêrin; Xemgîn, “Yekîtî”, weşanxaneyê Zibeqê, Stenbol 2012, r. 28.

*“Hedîsa ‘Utrukû hum’**Nezîr** wiha dibêjî
Durûtiya ku em tê zingare gihande mêjî”²¹*

*“Ev sehîfne neh ferd in / li pey hev du li yek ‘erd in
Her pêncê pêş ê wî nin / her çarê paş ê **Xemgîn in**”²²*

3. 2. Menzûmeya “Welatê Tirîvirîyan”êya Kê Ye?

Seydayê Mele Nezîr di dîwançeya xwe ya bi navê “**Yekîtî**”yê de; bi şiklê mesnewîyê helbesteke ku ji 44 malikan pêk tê nivîsiye û navê “**Hinek ji Tevgerê Min**” lê danîye. Mela Nezîr ev helbest di 83 (2002) salîya xwe da nivîsiye û di vê helbestê da behsa jîyana xwe kirîye. Em dikarin bibêjin ku ev helbest weke jînameyekê dikare were hesibandin. Seydayê Mela Nezîr di vê jînameya xwe da weke tarîxa jîdayikbûna xwe 1335ê Romî dest nîşan kirîye, ev jî li gorî teqwîma mîladî ku îro tê bikaranîn beranberî sala 1919an e. Seyda bi van malikan (beyt) ev agahî pêşkêşî xwendevanan kirîye. Du malikên serî û yê dawîya vê helbestê weha ne:

*“Sala hezar û sêsed û sîh û pêncê romî
Bi bexşîna Îlahî **Xemgîn**²³ jîne didomî*

*Heta bûm şazde salî li Tizyana mey²⁴ rengî
Jîna xwe min dibûrand beyhûde kir derengî”*

...

*“Belê ez ne poşman im, min ev roja mezin dî
Dozê mezin tèn kirin, ne bi tirs û ne fedî*

*Berê dara azadî va ye êdî xuya bû
Xemgîn piştî vî ‘emrî bi daxwaza xwe şa bû”²⁵*

Xemgîn di helbesta xwe ya bi navê “**Hinek ji Tevgerê Min**” da dûdirêj behsa jîyana xwe dike û herweha di nav vê jînameyê da dest nîşan dike ku ew

21 Xemgîn, “Yekîtî”, Nusxeya fotokopî, Pirtûkxaneya taybet a Zana Zengenî, r. 44. Herweha binêrin; Xemgîn, “Yekîtî”, weşanxaneya Zîbeqê, Stenbol 2012, r. 54.

22 “Dîwana Feqîh(ê) Teyra, Li Ser Şêxê Sen ‘aniya” Nusxeya fotokopî, Pirtûkxaneya taybet a Zana Zengenî, r. 74. Herweha binêrin; Feqîyê Teyran, “Şêxê Se’anîyan” (Nezîreya Xemgînî), Weşanxaneya Wardozê, Stenbol 2019, r. 176. (Ji bo bîdestxistina fotokopîya destxetê em spasdarê birêz Celîlê Celîl û Weşanxaneya Wardozê ne).

23 Mela Nezîr gava bi dengê xwe ev helbesta xwe xwendîye, ev nav jî dêvla “Xemgîn” weke “Nezîr” bi lêv kiriye. Binêrin; CD’ya Dîwançeyê û berhema Xemgîn, “Yekîtî”, weşanxaneya Zîbeqê, Stenbol 2012, r. 89-93.

24 Mey=me yî.

25 Xemgîn, “Yekîtî”, Nusxeya fotokopî, Pirtûkxaneya taybet a Zana Zengenî, r. 78-83. Herweha binêrin; Xemgîn, “Yekîtî”, weşanxaneya Zîbeqê, Stenbol 2012, r. 89-93.

li gelek herêman û li gelek gundên bajarên weke Mêrdîn, Amed û li herêma Serhedê jî li derdora bajarên weke Bedlîs û Mûşê gerîyaye, feqîti kirîye û ders ji mela û seydayên cûr bi cûr wergirtîye.

Seyda li gelek cîhên ilm û zanîne gerîyaye û dersên weke felekyat, farisî û dersên kitêbên rêzê yên li medreseyan têne xwendin wergirtîye. Piştî ku hatîye temenê zewacê jî zewicî ye û paşê daxwaz û armancên wî guherîne û meyla sîyasetê pê ra çêbûye. Seyda bi tenê ne li nav welêt, herweha li derveyî Tirkîyeyê; li dewletên derdorê yên weke Iraq û Sûriyeyê jî gerîyaye û bi gelek kesên sîyasetmedar, şair, edebîyatnas û zimannasan ra jî hevnas bûye û têkilî danîye. Xemgîn li Qamişloya binxetê bûye mêvanê Cegerxwîn û li wê derê Doktor Nafiz, Celadet Bedirxan, Osman Sebrî û Nûreddîn Zaza nas kirîye û ketîye nav civata wan. Paşê jî Qamişlo derbasî Şamê dibe û li wê derê jî dihere ba Kamûran Bedirxan û dibe şahidê medbexa Kovara *Hawarê* ku karên mezin li wir dihatin kirin. Piştî Sûriyeyê dîsa derbasî Tirkîyeyê dibe û tê welêt û ji vir jî du caran diçe Iraqê û cîhên weke Zaxo, Dihok û Gilalayê dibîne.

Mela Nezîr yek ji helbestkarê *Hawarê* ye, lê belê ev yek heta îro zêde nehatîye zanîn. Menzûmeyêke bi terza mesnewîyê ku ji 43 beytan pêk tê bi ser navê “**Welatê Tirvîriyan**” ve nivîsiye û ev menzûme di hejmara 28an a kovara *Hawarê* da hatîye weşandin. Ev hejmara 28an jî li gorî tarîxa ku li ser e; di 15ê gulana 1941ê da çap bûye. Di binê menzûmeyê da jî dîsa tarîxa “26-9-933” û “Hema” hatîye nivîsîn, ev jî wer xuya dike ku bi vê yekê cîh û tarîxa nivîsîna vê helbestê hatîye qestkirin (Binêrin Pêvek-II). Lêbelê li bin vê menzûmeyê weke îmze ne navê Mela Nezîr, lê navê Osman Sebrî (çêbûn: 1905-wefat: 1993) heye û ev menzûme di listeya naverokê ya *Hawarê* da jî dîsa li ser navê Osman Sebrî hatîye qeydkirin (Binêrin Pêvek-III).

Di “*Dîwan*”a Osman Sebrî da ku piştî mirina wî ev *Dîwan* hatîye berhevkirin û çapkirin, dîsa ev helbest hatîye nîşandan. Di *dîwana* Sebrî da ev menzûme ji aliyê şiklî ve jî bi qusûr hatîye nîşandan, rêbaza malikan hatîye xerakirin û xeletîyêke mezin derketîye holê. Herweha di *Dîwana* Osman Sebrî da li binê vê menzûmeyê navborî tarîxa “26. 09. 1955”ê jî hatîye nivîsîn.²⁶ Xuya ye ku divê tarîxdayîne da jî xeletîyêke teknîkî derketîye holê.

Lê Mela Nezîr di helbesta xwe ya bi navê “**Hinek ji Tevgerê Min**”²⁷ da ku behsa jîyana xwe tê da kirîye, dest nîşan dike ku wî menzûmeyek bi navê “**Tirrî û Virrîya**” nivîsiye û di qoncîkek *Hawarê* da jî ev menzûme hatîye weşandin. Lêbelê Mela Nezîr di vê menzûmeyê da mexlesa xwe bi kar neanîye

26 Binêrin; *Dîwana* Osman Sebrî, (Berhevkar: A. Balî) Weşanên Pêrî, Stenbol 2004. r. 142-144.

27 Ji bo tevahîya helbestê binêrin; Xemgîn, “Yekîtî”, weşanxaneya Zîbeqê, Stenbol 2012, r. 89-93.

û ev menzûme nexistîye dîwançeya xwe (jixwe gelek menzûme di dîwanan da cî nagirin). Hin malikên wê helbesta di *Hawarê* da hatiye weşandin ku Mela Nezîr tê da behsa vê menzûmeya dike, ev in:

*“Di kovara Hawarê derdê Kurda digotin
Li xwendevanê hêja cerg û hinav disotin*

*Şora Tirrî û Virrîya serpêhatek me da’ê
Avêt qorzîk Hawarê li wir xweşik cî da’ê*

*Kesê Hawar xwendibe ew çîroka dîtiye
Gelek kûr û dirêj e ê bizane ew çi ye”²⁸*

Mela Nezîr di dîwançeya xwe da bi eşkereyî dibêje ku ew menzûmeya wî ye; herweha di saxîya xwe de, berîya wefatê bi du salan jî bi awayekî şîfahî ev yek ji Mesut Ornekê xwedîyê weşanxaneya Zîbeqê ra behs kirîye. Lêbelê bi eşkereyî di wê demê da lê xwedî derneketîye. Bi qenaeta me, ger ev menzûme ya wî be; ew ê ji ber rewşa sîyasî ya wê heyamê be ku nexwestîye navê wî eşkere bibe. Lewra ji bo kar û barên sîyasî gelek sîyasetmedar û firarên Romê bi veşartî xwe li sînora dixistin û geh derbasî binxetê û Sûrîyeyê dibûn û geh jî derbasî Iraqê nav pêşmergeyan dibûn. Yek ji wan kesan jî ku ew sînora bînpê dikir û li gund û bajarên zîz dibû û xwe digihand Kurdên li wan cîhan, Mela Nezîr bû. Bi qenaeta me ev derbaskirina sînora û bilîna wî ya bi karên sîyasî jî ji bo wî rîsk û talûkeyek bû ku nedixwest dewleta Romê pê bihesa û wî xwe bi vî awayî distrand. Ji ber sedemên bi vî rengî gelek nivîskarên dinê jî îmzeyên xwe neavêtine bin nivîsên xwe. Îhtîmaleke mezin e ku ji ber van hincetan Mela Nezîr jî îmzeyê xwe neavêtibe bin vê menzûmeya ku di *Hawarê* da hatiye weşandin. Jixwe paşê di emrê mayî da jî rastî gelek zor û zehmetîyan hatiye û jîyana wî di bin fişar û sextîyê da derbas bûye û çend caran rêya wî bi zîndanên jî ketîye. Hesen Cemil Şakar jî ji bo Mela Nezîr weha gotibû; “Seyda mirovekî sosyal-demokrat e, her daîm ji ber neteweperestîya xwe ji alîyê dewlet û hukûmetan ve hatiye sûcdarkirin.”²⁹

Di navbera temenê Osman Sebrî û Mela Nezîr da 14 sal ferq heye û gava ev menzûme di *Hawarê* da hatiye weşandin Osman Sebrî 36 salî û Mela Nezîr jî 22 salî bûye. Gava em li uslûba vê menzûmeyê jî dinîhêrin em dibînin ku ev uslûb ne dîrî her du helbestkaran e jî. Lêbelê nêztirî Osman Sebrî xuya dike, çimkî bi vê terza fablan nivîsên Osman Sebrî gelek in û em hêj rastî helbestên bi vê şêweyê yên Mela Nezîr jî nehatine.

28 Xemgîn, “Yekîtî”, Nusxeya fotokopî, Pirtûkxaneya taybet a Zana Zengenî, r. 81. Herweha binêrin; Xemgîn, “Yekîtî”, weşanxaneya Zîbeqê, Stenbol 2012, r. 91-92.

29 Xemgîn, “Yekîtî”, weşanxaneya Zîbeqê, Stenbol, 2012, r. 7.

Mela Nezîr di berhema xwe ya bi navê “*Yekîtî*”yê da dibêje ev nivîsa di *Hawarê* da ya min e. Lê belê çîhê pirsê ye ka çima ne navê Mela Nezîr, lê navê Osman Sebrî di bin vê menzûmeyê da hatiye nivîsîn. Ger em navdanîna li bin vê menzûmeyê weke xeletîyeke teknîkî qebûl bikin, wê demê çima Osman Sebrî rojekê behsa vê yekê nekirîye û ev xete teshîh nekirîye; ango çima lê xwedîti kirîye û çima em di vê mijarê da qet rastî agahîyekê nehatine ku vê îdiaya Mela Nezîr piştrast bike? Gelo Mela Nezîr bi navên mustear tu berhemên din dane çapkirin? Bi qasî ku em dizanin tu berhemên Mela Nezîr ên din di kovarên wê demê da nehatine weşandin. Tiştê bi me xerîb tê ev e ku ger ev malê Mela Nezîr be, çima entelektuelekî weke Osman Sebrî lê xwedî derketîye. Em nizanin çî ye hiqûqa di navbera her duyan da. Lê belê ev hemû pirs hêj jî li ber me ne û divê bi awayekî objektîf û bi delîl werin bersivandin.

3. 2. 1. Naveroka “*Tirrî û Virrîya*”yê

Mela Nezîr menzûmeya xwe ya bi navê “*Tirrî û Virrîya*” ku di *Hawarê* da hatiye weşandin, bi forma fablê nivîsîye. Peyama ku xwestîye bide ji ser heywanên weke rovî û şêr daye. Rovî û şêr bi rêya teşxîs û întaqê daye axaftin û bi vî rengî helbesta xwe bi ruhekî folklorîk û bi terzeke klasîk hûnandîye (Binêrin, Pêvek-I). Hin malikên serî û yên dawî weha ne:

*“Dibêjin ji Serhedan / Heya dighê Amedan
Berê ne bûn şehristan / Ne bajar, bax û bîstan*

...

*Ji dest fenên roviyak / Şêr derketin ji çîyan
Çîrçîrok çû diyaran / Rahmet l’bavê guhdaran”³⁰*

Jixwe di dawîya menzûmeyê da jî mîna ku çîrokek gotibe, dibêje;

*“çîrçîrok çû diyaran,
rahmet l’bavê guhdaran”*

Di vê menzûmeyê da bêjeya “*Tirrî*”, ji “*tir*”ê tê ango bayê ku bi ber mirovan dikeve û bêhneke pîs li derdorê belav dike û bêjeya “*Virrî*” jî ji “*virr*”ê tê ku ev jî li herêmê mahneya derewê dide.

Têkçûyina mêrxasan a li hember kesên bêheşîyet, bêşeref û bêxîret bi şêweya fablê ji ser ajalan hatiye vegotin. Rovî ajaleke bêxîret e, sîxur e, derewkar e, bi xap û fenan şêrî têk dibe. Şêr jî bi vê yekê nayê ser, tehemul nake û wî warî jî wan ra dihêle û ji wir diçe.

³⁰ *Hawar*, Weşanên Nûdem (Amd. Fîrat Cewerî), Cilda 2. hejmar 28, Stockholm 1998, r. 710.

3. 3. *Nezîreyên Xemgînî*

Kevneşopîya nivîsîna nezîreyan di edebîyata klasîk da cîhekî girîng digire û ji bo gihandina nivîskarên peyrew û şopajo jî roleke mezin bi cîh tîne. Mela Nezîr (Xemgîn) jî ji ber ku ehlê medreseyê ye, ji vê çandê dûr neketîye û hem mexlesek ji xwe ra wergirtîye û hem jî nezîre li ser helbestên helbestkarên payebilind nivîsîne. Xemgîn ji bilî nezîreya li ser “Şêxê Sen‘aniya” herweha di dîwançeya xwe da jî li ser helbestên helbestkarên weke Melayê Cizîrî, Ehmedê Xanî û Seydayê Tîrêj jî nezîre nivîsîne. Xuya ye ku gelekî kêfa Xemgînî ji nivîsîna nezîreyan ra hatîye, lewra li ser çend helbestkarên qerase nezîre nivîsîne. Em ê bi tenê çend nimûneyên nezîreyên wî li vê derê nîşan bidin û zêde dirêj nekin.

Di vê helbesta Xemgîn da ku me li jêr nîşan daye; malika yekem a Melayê Cizîrî ye û Xemgîn jî li ser vê malika ewil a xezela Cizîrî helbestek 16 malikî bi şiklê mesnewîyê lê zêde kirîye. Malika ewil û ya dawîn a vê nezîreya Xemgînî jî bi vî şiklî ye:

*“Îd e û her kes ji dîdara te lê pîroz e ‘îd
Ez tenê mehrûmê dîdar im bi sed menzil be‘îd³¹*

*Na Mela wek te gelek mehrûmê dîdar in di ‘îd
Îsweç û Îskendînav bêtir ji sed menzil be‘îd*

...

*Derdê bêderman e Xemgîn, lakin Luqmanê Welat
Her ji gorîne dibakî, çare yektî û xebat³²*

Yek ji wan helbestên meşhûr jî helbesta bi navê “**Bilbilê Dilşadî**” ye ku ji aliyê Seydayê Tîrêj ve hatîye nivîsîn. Tîrêj ev helbest weke 18 malikan nivîsîye, lê belê Xemgîn jî malikên wî xistîye şiklê çarîneyan (çarristeyî) û weke 9 çarîneyan nivîsîye û 9 çarîne jî wî weke muşa‘ere/gotûbêjê (bi gotina Xemgîn; danberhev) lê zêde kirîye. Çar risteyên ewil ên Tîrêj in û 4 risteyên piştî wê jî yên Xemgîn in. Ev helbesta Tîrêjî ku di dîwana Xemgîn da derbas dibe û dîsa heman helbesta ku di Dîwana Tîrêj da derbas dibe, bi hin ferqên gelekî biçûk ve ji hev cuda ne.³³ Bendên pêşî û paşê yên danberheva Xemgîn a li ser helbesta Tîrêj bi vî şiklî ne:

31 Ji bo helbesta Melayê Cizîrî binêrin; Melayê Cizîrî, Dîwan (Amd. Selman Dilovan), Weşanên Nûbiharê, Çapa Sêyem, Stenbol 2013, r. 87.

32 Xemgîn, “Yekîtî”, Nusxeya fotokopî, Pirtûkxaneya taybet a Zana Zengenî, r. 46-48. Herweha binêrin; Xemgîn, “Yekîtî”, weşanxaneya Zîbeqê, Stenbol 2012, r. 57-58.

33 Ji bo heman helbestê binêrin; Seydayê Tîrêj, Dîwan (Xelat-Zozan-Cûdî), Weşanên Peywend, Stenbol 2014, r. 120.

TÎRÊJ:

*“Ey bilbilê dilşadî hela wer bikî fixan
Derdê me giran e ey bira, birîna me kûr e
Gorî te bitin cerg û dil û mêlak û hem can
Dengê te ye xweştir ji ney û nay û bilûran”*

XEMGÎN:

*“Ey murxê seher bo çî li ser latê diştirî
Xunçe te bi derda, hê ji nû ve çî diqêrî
Qey wek me tu jî derd û cefayan dikişênî
Derdê me giran e tu li halê me dinêrî”*

...

TÎRÊJ:

*“Çerxa felekê her dem bi fetl û ger û dewran
Hêvî û hawara me di Yezdanê dilovan
Qey çare û umîda me ye Serdarê li Berzan
Wek **Tîrêj** dibê jîn li dinê kotek û zor e”*

XEMGÎN:

*“Berzanî û Yezdan ji me ra çareê nakin
Ka wek ‘Ho Şi Mîn’ em bi na’ora mezin bakin
Xemgîn tu “Weenleyse” dixwênî çî dibêjî
Ancax wekî Vietnam em xwe bi merdane cuda kin”³⁴*

Xemgîn li ser vê helbesta Tîrêj ku ji 18 malikan pêk tê, weke wê ew qas malik jî lê zêde kirine. Ev helbesta Tîrêj di sala 1975an da hatiye nivîsîn û bi şiklê malikan hatiye ristin, lê belê Xemgîn malikên vê helbestê di dîwançeya xwe da bi terzê çar risteyan ango çarîneyan rêz kirîye. Em vê muşa ‘ereyê (danberhevda) jî weke cûreyekî nezîreyê dibînin. Çimkî heman mijar bi heman terz û şiklî ve hatiye honandin.

Nezîreya li ser “Şêxê Sen’aniya”yê, ya kê ye?

Ev berhem ji aliyê Celîlê Celîl ve hatiye amadekirin û du caran jî çap bûye. Lê belê birêz Celîl derbarê Xemgînê nivîskarê vê nezîreyê da tu agahî bi dest nexistîyeû birêz Celîl ji bo nivîskarê vê nezîreyê dibêje; “Em nizanin Xemgîn kî ye. Dûr nîne ku ew hemdemê me bûye û di temenê kalbûnê da bûye. Weke

34 Xemgîn, “Yekîtî”, Nusxeya fotokopî, Pirtûkxaneya taybet a Zana Zengenî, r. 71-74. Herweha binêrin; Xemgîn, “Yekîtî”, weşanxaneya Zibeqê, Stenbol 2012, r. 83-86.

helbestvan navê “Xemgîn”î, di edebîyatê da nehatîye naskirin, lê şûreta wî ya helbestvanîyê li ber çavan e.”³⁵

Celîlê Celîl derbarê vê destxeta³⁶ nezîreyê da ku berîya bi salan ji Qamişloyê hatiye ketîye destê wî, hin gumanên wî hene û derbarê wê da hin agahîyan dide û dibêje; “Ev destnivîsar Xelîlê Yûnis, helbestvanekî şûret ji bajarê Qamişloyê, gihandîye destê min. Destnivîsara poemê kevin nîne, gelekî bi rêk û pêk hatiye bergirtin. Di vê destnivîsarê da hin beyt û bi taybetî dawîya poemê, parçeya texelûsê (beytên 695-701) bi destê xerîb, bi nivîsareka neciwan bi ser da hatiye zêdekirin... Wekî navê helbestvanê ku nezîre nivîsîye Xemgîn e... Sala nivîsîna nezîreyê, 1987 gelekî nû ye. Ev yek şikberîyê bi pêş da tîne: gelo sala nivîsîna nezîreyê ya bingehîn e, rast e yan pêşwextîyê bi destê yekî din, bi destnivîsîna neciwan bi ser da hatiye zêdekirin?”³⁷

Derbarê sala nivîsîna berhemê û destxetê da hin teredutên Celîlê Celîl ji hene û herweha derbarê nivîskarê vê nezîreyê da jî agahîyên zêde di destê wî da tune ne.

Me ji tu kesî heta niha nebihîstîye ku Mela Nezîr ji wan ra behsa nezîreyeke xwe ya bi vî rengî kiribe. Lê em dibêjin ev Xemgînê nivîskarê vê nezîreya li ser “Şêxê Sen ‘aniya” û Mela Nezîrê ku mexlesa “Xemgîn” bi kar anîye, îhtîmaleke mezin heman kes e, lewra tiştên ku em xwe dispêrinê, me ber bi vê tesbîte ve dibe. Hin angaş û argûmentên ku em xwe dispêrinê jî ev in:

- Di tradîsyona edebîyata klasîk da mexles dewsa îmzeyaya îro digire û Mela Nezîr jî ev kevneşopî şopandîye û ji xwe ra mexlesa Xemgîn bi kar anîye. Heta niha di edebîyata klasîk a Kurdî da jî bilî Mela Nezîr em li rastî tu kesî nehatine ku mexlesa “Xemgîn” bi kar anîbin. Mela Nezîr di helbestên xwe da mexlesa xwe weke “Xemgîn” bi kar anîye.

- Mela Nezîr di dîwançeya xwe da jî gelek cûreyên tarîxdayînê daye û mînakê ku di nezîreya “Şêxê Sen ‘aniya”yê da jî hatiye dayîn, pir dişibe terz û uslûba mînakên ku wî di dîwançeya xwe da bi kar anîye. Di dîwançeyê da yek ji wan mînakên weha ye:

*“Mîladê heşt da ber şeşa
Meh yek di bîst û çar meşa”³⁸*

35 Feqîyê Teyran, “Şêxê Se’anîyan” (Nezîreya Xemgînî), Weşanxaneya Wardozê, Stenbol 2019, r. 19.

36 Di rûpela serî ya destxeta vê berhemê da mustensîx ev sernav nivîsîye: “Dîwana Feqîh(ê) Teyran” Li ser Şêxê Sen ‘aniya”. (Nasnameya mustensîx jî hêj nayê zanîn).

37 Feqîyê Teyran, “Şêxê Se’anîyan” (Nezîreya Xemgînî), Weşanxaneya Wardozê, Stenbol 2019, r. 18-20.

38 Xemgîn, “Yekîtî”, Nusxeya fotokopî, Pirtûkxaneya taybet a Zana Zengenî, r. 13. Herweha binêrin; Xemgîn, “Yekîtî”, weşanxaneya Zîbeqê, Stenbol 2012, r. 21.

Di helbesta bi navê “**Roja Reş Roja Girtina Me Bû**” da jî dîsa Xemgîn tarîxek daye. Gava ku li gorî tarîxa teqwîma mîladî ev malik were nirxandin tarîxeke weha derdikeve holê. 8 û 6 li ber hev du dibe 86 yanî sala 1986ê qest dike. Herweha “meh yek” jî ji 12 mehan meha ewil yanî ew jî dibe meha Rêbendanê û “24 meş” jî 24ê meha Rêbendanê ye, bi tevahî tarîxa “24. 01. 1986”ê derdikeve holê ku Xemgîn di vê tarîxê da hatiye girtin û wî ev roj (roja Çarşemê) di heman helbestê da weke rojê reş bi nav kirîye.

- Zimanê di dîwançeyê da û yê di nazîreyê da jî ne dûrî hev in û ji aliyê uslûb û kevneşopîya edebîyata klasîk ve pir nêzî hev in.

- Mela Nezîr jî demekê çûye binxetê û li Qamişloyê maye û jixwe destxet ji ji Qamişloyê hatibû bidestxistin.

- Mela Nezîr di medreseyan da perwerdeya xwe dîtîye û bi terza klasîk a Kurdî helbest honandîye û bi forma nezîreyê jî çend helbest nivîsîne. Nivîsîna nezîreyê jî tê wê mahneyê ku ew di bin tesîra wan helbestkaran da maye yên ku li ser berhemên wan nezîre hatine nivîsîn. Heta niha li ser helbestên Melayê Cizîrî, Ehmedê Xanî û Seydayê Tîrêj nezîre û danberhev nivîsîne û ji bilî vê yekê gelekî di bin tesîra Cizîrî, Xanî, Feqîyê Teyran, Şêx Evdirrehmanê Aqtepi û Cegerxwîn da jî maye. Bi vê yekê derdikeve holê ku Mela Nezîr ne dûrî çanda nazîre û vê kevneşopîyê ye. Gava em van argûmentan li ber çavan digirin şerheke weha derdikeve pêş ku ev nezîreya li ser “Şêxê Sen ‘aniya”yê jî ihtîmaleke mezin yek ji berhemên Mela Nezîr e.

Herçiqasî kêm be jî, di edebîyata klasîk da hatiye dîtin ku du helbestkaran di nezmên xwe da heman mexles bi kar anîbin. Îhtîmal e ku ji bo vê mexlesa Xemgîn jî heman tişt derkeve holê. Lê belê heta ku agahî û belgeyên nû bi destên me nekevin em ê xwedîyê vê berhemê jî weke Mela Nezîr bizanibin.

Li gorî tarîxa ku di malikên destxetê da derbas dibe ev nezîreya li ser “Şêxê Sen ‘aniya”yê di sala 1408ê Hicrîyê (1987ê Mîladî) da hatiye nivîsîn. Malikên ku tê da behsa berhem, nivîsîna tarîxa berhemê û xwedîyê berhêmetê tê kirin û malikên texelûsê ku tê da mexlesa şairî derbas dibin ev in:

“Sala heşt û sifr çar û yek / **Xemgîn** nivîsî ev reşbelek

Mîn pê ra kêşa ev xîre / li ser xezelê **Feqîhê Teyra**

Ev sehîfne neh ferd in / li pey hev du li yek ‘erd in

Her pêncê pêşê wî nin / her çarê paşê **Xemgîn** in

Hinek ji wan rûpela / ji ewil heta ya talî

Xemgîn bi ta ‘b û bela / rûpel nehişte xalî

*Hindî giya 'û dar û ber / selawat li ser pêxember
Her subh û her êvar / istixfîr û istixfar*³⁹

4. ENCAM

Em di vê xebatê da bi awayekî hûrgulî li ser dîwançe û nezîreya Şêxê Sen'anîyan nesekinîn û me ew analîz nekirin. Lewra mijara me ne analîza dîwan û helbestan bû. Me xwest di vê derê da balê bikişînin ser menzûmeya wî ya ku di *Hawarê* da hatiye weşandin. Çunkî ew menzûmeya li ser navê Mela Nezîr nehatibû qeydkirin û li ser navê Osman Sebrî hatibû belavkirin. Me jî xwest ev yek were destnîşankirin ku di vê derê da xeletî an jî problemek heye.

Gelek helbestkaran ji ber çand û tradîsyona edebîyata klasîk navê xwe yê eslî eşkere nekirine. Gelek kesan jî ji ber şert û mercên zor û zehmet ên heyamê an jî ji ber hin sedemên din navê xwe bi eşkerîyî nedane nîşandan. Mela Nezîr jî yek ji wan kesan bû û îdiayeke wî heye. Mela Nezîr bi awayekî eşkere di dîwançeya xwe ya bi navê *Yekîtîyê* da dest nîşan kirîye ku ew menzûmema malê wî ye. Me jî xwest em vê yekê bînin rojevê û hewl bidin bi hin delîlan pêşkêşî we bikin. Çimkî wî di helbesta xwe ya bi cûreya jînameyê da ev yek anîbû zimên. Lê belê hin pirs hebûn ku me bersiva wan peyda nekirîye; pirsên weke çima navê Osman Sebrî di bin vê menzûmeyê da hatiye nîşandayîn û çima em di vê mijarê da qet li rastî agahîyekê nehatine ku vê îdiaya Mela Nezîr piştrast bike. Ger ev menzûme malê Mela Nezîr be, çima rojekê Osman Sebrî ev neanîye zimên û ji bo sererastkirina wê tiştek nekirîye?

Me herwuha tiştekî mîna vê nêrîn û analîzêjî pêk anîli ser nezîreya wê berhema bi navê "*Şêxê Sen'anî*" a Feqîyê Teyran, da ku ev mijar jî were zelalkirin û xwedîyê wê nezîreyê jî derkeve holê. Me heta niha ji tu kesî nebihîstîye ku Mela Nezîr ji wan ra behsa nezîreyeke xwe ya li ser "*Şêxê Sen'anî*" yê kiribe. Lê belê bi mexlesa Xemgîn ve li ser "*Şêxê Sen'anî*" ya Feqîyê Teyran jî nezîreyek hatiye nivîsîn û em di wê qeneetê da ne ku ev berhem jî ya Mela Nezîr e. Çimkî hem mexles mexlesa wî ye û hem jî hin argûmentên ku me ber bi vê fikrê ve dibe henin û ev argûment jî argûmentên xurt in. Mela Nezîr li medresayan tehsîla xwe kirîye û çanda edebîyata klasîk ji nêz ve nas kirîye, lewra di berhemên wî da jî ev kevneşopî û tesîra şairên klasîk bi zelalî xuya dibe. Mela Nezîr li ser şairên mezin gotûbêj û nezîre nivîsîne û bi qenaeta me ev nezîreya

39 "Dîwana Feqîh(ê) Teyra, Li Ser Şêxê Sen'anîya" Nusxeya fotokopî, Pirtûkxaneya taybet a Zana Zengenî, r. 74. Herweha Celîlê Celîl ev malik di şiklê çarristeyî (çarîne) da nîşan daye, binêrin; Feqîyê Teyran, "*Şêxê Se'anîyan*" (Nezîreya Xemgînî), Weşanxaneya Wardozê, 2019 Stenbol, r. 176-177.

bi mexlesa Xemgîn kuli ser “Şêxê Sen’anî” ya Feqîyê Teyran hatiye nivîsîn jî, ya wî ye.

Weke hezkirin û bikaranîna nimûneyên jî çanda nezîreyê, ziman û uslûba berheman, erdnîgarîya ku lê maye û gerîyaye û heyama nivîsîna nezîreyê û heyama ku Mela Nezîr tê da jîyaye jî yekin. Ev hemû argûment teza me xurt dikin. Weke şerhekê em vê yekê jî bînin zimên; heta belgeyên zelaltir bi destên me nekevin, em nikarin bi awayekî teqez bibêjin ku ev nezîre berhema Mela Nezîr e.

Lêbelê heta ku li ser vê mijarê di lêkolîn û xebatên kûr û berfirehtir da belge û agahîyên nû yên berovajî van agahîyan bi destên me nekevin, em ê vê nezîreyê ya ku Xemgînî li ser “Şêxê Sen’anî” ya Feqîyê Teyran nivîsîye, weke berhemeke Mela Nezîr qebûl bikin. Heta niha sê berhem ketine destên me û ihtîmaleke mezin e ku ev berhemên Mela Nezîr bin. Bi awayekî teqez heta niha em dizanin ku dîwançeya wî ya bi navê “*Yekîtî*” yê, malê wî yê tesdîqkirî ye. Lê belê her du berhemên dinê cîhê nîqaşê ne. Ji bo menzûmeya “*Tirrî û Virrîya*” yê ku di *Hawarê* da weşîyaye, beyana Mela Nezîr a devkî û nivîskî di destê me da mewcûd in. Lê belê ji bo nezîreya ku li ser “Şêxê Sen’anî” ya Feqîyê Teyran hatiye nivîsîn, tu beyanên Mela Nezîr di destên me da tune ne ji bilî hin argûmentên ku me xwe spartîyê. Hêvîya me ew e ku ev nivîs rê li pêşîya me veke, bibe wesîleya hin agahî û belgeyên nû ku hin alîyên tarî yên edebîyata kurdî ronak bibin.

ÇAVKANÎ

Yên Çapkiri

Arslan, Ruşen, “Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi Davası”, *Kürt Tarihi Dergisi*, Sayı 37, 2019.

Aydoğan, İbrahim Seydo, “Celadet Bedîrxan, çavkaniyên *Hawarê* û kurdayetîya nû”, *Kovara Zend* (Havîn 2009), Weşanên Enstîtuya Kurdî ya Stenbolê, 2009, r. 44.

Cizîrî, Melayê, *Dîwan* (Amd. Selman Dilovan), Weşanên Nûbiharê, Stenbol, Çapa Sêyem 2013, r. 87.

Hawar (1932-1943), Weşanên Nûdem (Amadekar: Firat Cewerî), Stockholm 1998.

Onen, Ronayî, *Ziman û Netewesazî Lêhûrbûnek li Ser Kovara Hawarê*, (Wergera jî Îngîlîzî: Şehmuz Kurt), Weşanên Peywend, Stenbol 2018.

Sebrî, Osman, *Dîwan* (Berhevkar: Abûzer Balî), Weşanên Pêrî, Stenbol, Çapa Duyem 2004.

Teyran, Feqîyê, “*Şêxê Se’anîyan*” (*Nezîreya Xemgînî*)(Amd. Celîlê Celîl), Weşanxaneyê Wardozê, Stenbol 2019.

Teyran, Feqîyê, “Şêxê Se’aniya” (Amd. Celîlê Celîl), Weşanxaneya Înstîtûta Kurdzanîyê, Wien 2003.

Tîrêj, Seydayê, *Dîwan (Xelat-Zozan-Cûdî)*, Weşanên Peywend, Stenbol 2014.

Xemgîn (Nezir Aydın), “Yekîtî”, weşanxaneya Zîbeqê, Stenbol 2012.

Yên Elektronik

Derik Kûltûr ve dayanişma Derneği, *Derik Ünlüleri*: <http://www.derikdernek.com/derik-unluleri/> (gihandina dawî: 25. 09. 2019)

Dağlı, Faysal, *Hawar a Mîr Celadet*, <http://www.basnews.com/index.php/kr/opinion/275902>

Reş, Konê, *Osman Sebrî*, <http://amouda.com/osman-sebri.htm> (gihandina dawî: 23. 09. 2019)

Yên Destnivîs

Xemgîn, “*Dîwana Feqîh(ê) Teyran, Li Ser Şêxê Sen ‘aniya*” Nusxeya fotokopî, Pirtûkxaneya taybet a Zana Zengenî, [“*Şêxê Se’anî (Nezîreya Xemgînî)*”, Bi rêya Weşanxaneya Wardozê ji Celîlê Celîl].

Xemgîn, “*Yekîtî*”, Nusxeya fotokopî, Pirtûkxaneya taybet a Zana Zengenî. (Ev destxeta Diwançeyê bi elîfbêya Erebi ji aliyê muelîf bi xwe hatiye nivîsîn).

Hevpeyvîn

Hişyar Aydın (Kurê Mela Nezîr), Li Qosera Mêrdînê di navenda rehabilitasyoneke taybet da dixebite. (Hevpeyvîn ji aliyê me ve di navbera Tîrmeh û Mijdara 2019an da hatiye kirin).

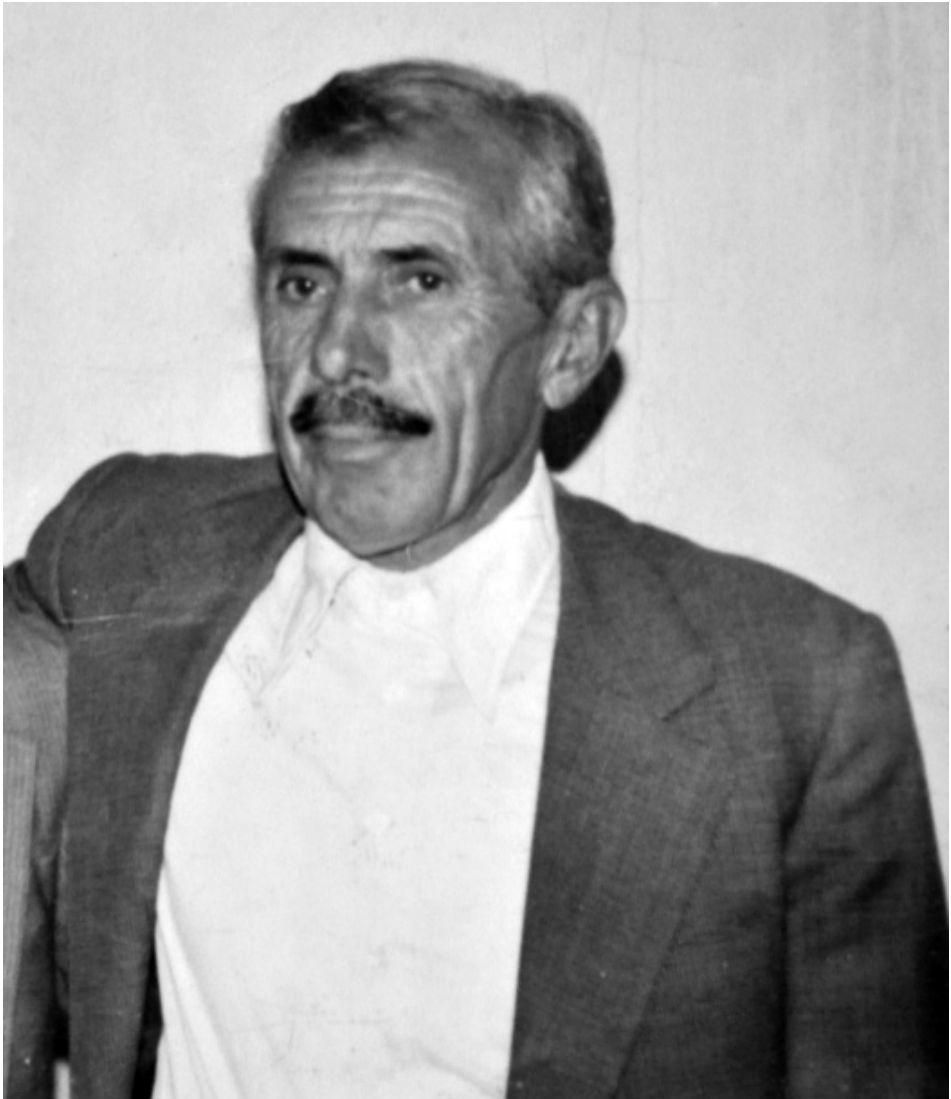
Mela Xidir (Dilbirînê Xursî), Ji gundê Xursa Navê (Yüceli) ye û niha li Stenbolê dimîne. (Hevpeyvîn ji aliyê me ve di navbera Tîrmeh û Mijdara 2019an da bi rêya telefonê hatiye kirin).

Mesut Örnek, Xwedîyê Weşanxaneya Zîbeqê, (Hevpeyvîn ji aliyê me ve di navbera Tîrmeh û Mijdara 2019an da hatiye kirin).

PÊVEK

Me di pêvekan da wêneyê Mela Nezîr û helbesta navborî ku Mela Nezîr dibêje min li Şama Sûrîyeyê ew daye kovara *Hawarê* û tê da hatîye weşandin, dane nîşandan.

Pêvek-1

WELATÊ TIRIVIRIYAN

Dihêjin ji Serhedan
Berê ne bûn şehristan
Tev rêl û dehlî û devî
Hebû şahê di şêran
Rojekê ew çû nêçir
Pencek lêda wergerand
Gava zikê xwe kir tîr
Kes tine bû di gellî
Roviyekî pîr xaznag
Dema wî dit şêr raket
Hêdlî hêdlî hate jêr
Bi rêviyên zikê gê
Revî çû ket uava kir
Ro ji emzên pengizî
Heya ji xew pênişî
Tezik da xwe bi awir
Gelek zor da dest pê
Rovî dit ev halê ha
Got: bonsiwar memêşêr
Simbêla xwe girtî bada
Şêr gelekî enîrî
Serekê weşy û kovî
Lê çî bike nika bû
Hêdika got: birazî!
Roviyê bi fên û fût
Min divê te holê xweş
Ev çiyayê pîr bilind
Çi dirende mîr û mar
Teyrek nika bîfirî
Du sê lotik dane xwe
Wê şevê şêr ma li wê
Sibê roviyê xiniz
Hate pêş şahê zerf
Gotê: eman ya siltan
Kî bê bavê quz jin kir
Zûka vekir piyên şêr
— Lawê Ebasê gurî
Şêr got: bi heqê Xwedê
Di nav van rêl û beran
Girêdana bî Tîrî
Vê minetê nagirim
Ji dest fênên roviyak
Çirçirok çû diyaaran
Hema 26—9—933

Heya dîghê Amedan
Ne bajar, baê û bîstan
Tê hebûn weşy û kovî
Kuç û zinar dihêran
Di rê da dit gaki pîr
Kezeb lê bi bergerand
Xcw ji xwe ra dit bi xêr
Ber cendek ra vezellî
Rawesti bû di nav pag
Rabû di nav pég daket
Wî ji zikê xwe kir tîr
Wî ji şêr şidand dest û pê
Ji girtiyê xwe hêre kir
Rêvî li hev çingizî
Rêvî li ser bûne ji
Girêdana xwe bîr bîr
Bo felatê nedit rê
Rabû daket hate ba
Yanê êvar pîr bi xêr
Li ber sêrî tût veda
D'zê xwe da mirmîrî
Îro bû tewzê ravi
Edî gewrî ziha bû
Te xêre, çî dixwazî?..
Gotê: memê şehbelût
Bibinin her bestêreş
Ko tê ninin şêr û gund
Ez im tê da fermandar
Bê destûra min Tîrî
Revî çû ket kuna xwe
Girêdayî ta sibê
Bi semtika weke diz
Jê ra nizim kir serî
Gorî te bin ser û can
Girêpa ye ev emîr
Şêr got: navê te bi xêr?
Xulamokê te Virî
Bi wê keda bav û dê
Namin im li van deran
Girêdana bî destê Virî
Bila j'xwe ra bimirim
Şêr derketin ji çiyaran
Rehme l'navê guhdaran
OSMAN SEBÎRÎ

dîroka welatê xwe re dixebite. Di vî wari da pîr û hindîk gotinên ko bibin pêşdetir di destê dîroknivîsên kurdan da ji goreyl xwe dibin ronahîkê.

Piştlî berpê kirina pesn û spasên xwe ji cenabê nivîsevan Emln Zekî beg re; min dil heye li ser çend bendên kitêbê hîpeyîvim. Heke wek daxwaza Emln Zekî beg kitêbeke bi serxwe nenivîsim jî, teqez li ser kitêba ko gihandiyê destê me û di warên ko tê da haydar im, dê zanîna xwe bêjim û bi vî awayî bi karê xwe ê welatî rabîm. Min hêvlî gelek mezin e ko xort û zanayên kurd zanîna xwe ya di vî wari da ji gelê kurd û dîroka wan nehêvîşînin.

OSMAN SEBÎRÎ

ŞIVAN Û BERAN

BERAN:

— Şivano... derdê te çî ye, tu çîre hev-qas mitalan dikî û berjêr li erdê dinêrî; fedkire... dinya bihar e; gul û çiçek li çiya û zinara şîn bûne; xema me xwe; Xwedê heye, xem tu ne ye...

ŞIVAN:

— Berano... beranê min ê pêncbirnî... galgala te xweş e, tu li ber dilê min dikî hêveron û ronikahî; tu beranekî pozbilindî rû bi şamî, çavên te mîna çavên şêr in, qilochên te mezintir in ji kilochên beranê, pezkûvî, te xwe di firehiyê de ditiye, te tengî û kêmanî ne ditiye..

BERAN:

— Belê; ez li ser mêrg û çimenên dest û zozana hatime çêrandin, min ava delavê Bingolê vexwariye, di van pûk û herf û bandevî de, li Serhedan mezin bûme, tîrsa dengê gur û cinawira tu cara ne ket dilê min, ber bi êvarê li ser tehlî û pehnavî min berê xwe da rojavayî û bayê xerbi li mûyên singa min dixist û di şevinkirina şivana de, min qilochên xwe dida erdê û min stêrên ezmana dihejmartin.

ŞIVAN:

— Berano... tu xweş dibêjî; wadê ez xort bûm, dest û zozan, govend û stran, teşlî û bêrivan besî min bûn... Bêrî rohelatî li seh-gura sibê, gava min blûr û herbangî ji pezê xwe re lêdixist û dengê min hikim dibû li diyar û newala, dilê min vedibû, kêfa min dihat û li cem min û hevala dibû şahînet.

Wê çaxê ez serekê şivana bûm û min ji xwe re wê wextê digot: Ji Xwedê pê ve mezin ez im.

Carna min xwe ji çiyê hera dida û ez di- ketim destê û diçûm nav gundî û cotkariyên xwe..

Di gundê me de du xortên xwenda hebûn wan carna ji min re digot: Halê te û halê me giya ne tu hal e; min benek û çeşme-riyê xwe bi wan dikir; wan li min vedî-gerand û digot: Tiştin hene ko tu pê ni zantî lê em dizanin.

BERAN:

Tu dibînî, li cem te bû dilxweşî û firehî...

ŞIVAN:

— Belê; lê rojekê min dixwest, ez jî xwedî kon û pez bim, Axî ji min dilgiran bû, berê xwe ne da min û herçend jî min rih û porê xwe di ber xidmeta wî de spî

SAL 9
HEJMAR 28
PÊNCŞEMB
15 GULAN 1941

HAWAR

ANNEE 9
NUMERO 28
JEUDI
15 MAI 1941

KOVARA KURDÎ ★ REVUE KURDE

TÊXISTIYÊN VÊ HEJMARÊ

Tefstra Quranê	Dr. K. A. Bedir-Xan
Hedtsên Pêxember	Dr. K. A. Bedir-Xan
Tarîxa Kurdistanê	Osman Sebri
Welatê Tirtviriya	Osman Sebri
Şivan û beran	Çiyayiyê Agiri
Em artî ne	Cegerxwîn
Bi yek bin	Dr. K. A. Bedir-Xan
Strana mirinê	Mamosteyê gerok
Marşa rêçenasan	Cegerxwîn
Gramêra kurdmançî	C. A. Bedir-Xan
Kurd û kurdmançî	Hişyar
Jin û bextiyarî	Rewşen Bedir-Xan
Ferhengok	Ferhengvan
Pehizok	Stranvan
Paşlavjok	Stranvan

BIRÊ FRENSIZÎ

Chants d'automne	R. Lescot
Memê Alan	D. A. Bêdir-Khan

ŞAM—1941
ÇAPXANA SEBATÊ